

1. Berény Róbert felesége, édesapja és Plutó kutya társaságában a villa teraszán

144. ▶ BERÉNY RÓBERT (1887-1953)

Enteriőr vörös thonet-székkal, 1926 után

Olaj, vászon, 70x96 cm
Jelezve jobbra lent: Berény Róbert

Kezdő ár: 13 000 000 Ft / 41 270 EUR
Becsérték: 20 000 000 – 24 000 000 Ft
Estimated value: 63 492 – 76 190 EUR

REPRODUKÁLVA:

▶ Modern magyar festészet 1919-1964. Szerk.: Kieselbach Tamás, Budapest, 2004. 442.

Berény „a képet Cézanne-i értelemben egy kis külön és hallhatatlan világnak tekintette. [...] Róbert egyáltalán azok közé tartozott, akiknél a festészet világnézetszámba ment”¹ Ezért festményei minden esetben többek a látvány pusztá visszaadásánál. Művei háttérében rendszerint valami általános és átfogó filozófiai vagy/és festészeti probléma megoldásának keresése lebegett. Ez igaz még akkor is, amikor dísztelen, szürke kancsókról és néhány gömbölyű gyümölcsről festett csendéletet, és akkor is, amikor alakok nélküli enteriőrök szolgáltak modellként. A most kalapács alá kerülő szobabelső szintén erről tanúskodik.

Ahogy Lesznai Anna tömören megfogalmazta: „Róbertnek tág intellektuális tér kellett”² Ennek fizikai kereteit éppen ez az enteriőr szolgáltatta. A család Városmajor utcai villája már a század első évtizedeiben valóságos szellemi gócponttá vált, kezdve onnan, hogy a gimnazista Berény fejlődését Pór Bertalan házitánítóként segítette elő, s ugyanekkor, Vészi Margittal, Reiner Frigyes-sel, Meer Leóval, és Weiner Leóval mint brácsás kamarazenél. Később, 1911-ben, már a Nyolcak festőcsoport tagjaként, ebben a házban festett zseniális, alvó pózú arcképet Weinerről (Füst Milán Fordítói Alapítvány, Budapest), amelynek expresszivitásával talán csak az 1913-as Bartók-portré vetekedhet, amelyhez szintén e falak között ült modellt a barát és zeneszerzőtárs. Utóbbi kifejezés nem csupán Weinerre, de Berényre is érvényes, ugyanis ő szintén komponált. Sokoldalúságára jellemző, hogy zenei érdeklődése mellett, az 1910-es évek elejétől rendszeresen publikált. A közelben lakott és a házban gyakran megfordult Fenyő Miksa. Lapjánál, a Nyugatnál jelentek meg Berény zenei kritikái, művészetfilozófiai írásai. A folyóirat főszerkesztője, Ignotus már nem csupán a Nyugat révén számított állandó vendégnek, 1914-től ugyanis sógoraként köszönthette a családi villában Berény. A Nyugatosok közül még megfordult náluk többek között Bölöni György, Dénes Zsófia és Ady Endre is Csinszka kíséretében, aki a költő halála után második férjével, Márfy Ödönnel szintén rendszeresen látogatta a városmajori házat.

Az 1920-as, 1930-as években is „majdnem mindig volt vacsoravendég, ebédvendég. Az igazság az, hogyha az ember benne él egy ilyen miliőben, ahol csupa 'híres' ember van, azt egy gyerek nem realizálja.[...]Szóval nekem Karinthyék azt jelentik, hogy a fene egye meg, megint mehetek a Nagy Béla cukrászdába süteményt hozni! És az Aranka pingpongozni fog a Déry Tiborral és ugye Veruska szedsz labdát?”- emlékezett a ház illusztris vendégeire kissé keserűen a festő első házasságából származó lánya.³ Berény Vera a tárgyalt enteriőrrel kapcsolatosan is adalékokkal

¹ Lesznai Anna levele Varró Istvánhoz. 1958. november 11. New York. PIM, Ltsz.:V. 3670/54.
² U.o.

2. Berény Róbert: Enteriőr, 1930 körül
Magyar Nemzeti Galéria
3. Berény Róbert: Nő zöld szobában, 1927
magántulajdon
4. Berény Róbert:
Napsütéses villakert, 1928-1930 körül
magántulajdon

szolgálat: „[...]az egy nagyon nagy szoba volt. [...]Egy ilyen görög tympanonos ház volt, egy fehér csempe lépcső az egész ház szélességében, az vezetett föl és ott eredetileg egy télikert volt. [...] be lett falazva, vagy üvegezve, [...] úgy hogy az lett a műterem és lakószoba. [...] Aztán később a húgom velük aludt, ami elég meglepő dolog volt, mivel elég analitikusan képzeltek voltak apámék, [...]”⁴ Berény pszichoanalízis területén folytatott tevékenysége külön tanulmányt érdemel. Ferenczi Sándor legjobb barátai között tartotta számon, és a tízes évek elejétől kezdve a házában rendszeresen összegyűlt az akkoriban formálódó, Ferenczi körül szerveződő, első magyar analitikus társaság. 1917 nyarán maga Freud is megfordult a villában Berényék vendégeként.⁵ A thonet-székes szobában később analízis is folyt, ugyanis Berény itt nem csupán megfestette, de analizálta is Füst Milánt⁶. Nincs adat arról, hogy vajon József Attilát is a pszichoanalízis révén ismerte-e meg a festő, de tudjuk, hogy a költő, élettársával, Szántó Judittal huzamosabb ideig a szoba lakója volt. Berény a harmincas évek első felétől kezdve rendszeresen Zebegényben töltötte a nyarakat, így 1933. augusztus elején, amikor József Attiláék az utcára kerültek, nagylelkűen ajánlhatta fel a műteremszobát.⁷ Talán éppen ennél a zöldfilces kártyaasztalnál, a piros thonet-széken ülve írta József Attila az irodalomtörténeteknek sok gondot okozó versét, A csodaszarvast.⁸ A festő bátyjától kölcsönkapott írógép csattogó zaja az unokaöcs, Berény János emlékezetében ma is elevenen él.

A műteremszobában természetesen a festőtársak is egymásnak adták a kilincset. Itt volt 1918-1919 táján Berény magániskolája, ahonnan többek között Moholy-Nagy László karrierje is elindult. A Tanácsköztársaság bukása után emigrálni kényszerült festő műtermét ideiglenesen Korb Erzsébet kapta meg, később, pedig miután Berény újra visszaköltözött, mindennapos látogatónak számított Bortnyik Sándor, Kmetty János, gyakran jött Czigány Dezső és sűrűn kanalizott a Csellózó nő főztjéből Bernáth Aurél. Utóbbi, egyik írásában hangulatos képet festett a villa szobabelsőiről: „Róbert idejében azonban már hullt a vakolat, a parkett nyögött, a lépcsők inogtak, a bútorok óvatos kezelésért könyörögtek, [...]. Pénz a tatarozásra nem volt, így a fenyegető hiányosságokra a vendég felvilágosítást kapott, olyan formában például, hogy erre a székre ezért vagy azért nem tanácsos ülni, a kanapé rugója miatt pedig ajánlatos, ha feljebb húzódkodunk a bútoron. Mindez nem zavarta a kedves és meleg családi életet. A házaspár tökéletes egybeforrottsága még külön varázssal is bírt e pusztuló talajon. Úgy hatott ez, mintha a ház csak izzó szerelmük miatt tartaná őket ölében [...]”⁹ Szerelmük intenzitása és Berény „híres potenciája” valóban közszájon forgott. A család és az egykori baráti kör emlékezetében színes emlékként él, hogy Berény berlini emigrációjának kezdetén az akkor még leginkább hegedülni tanuló, s férfifaló hírében álló „Marlene Dietrichel volt flörtben, aki ekkor még nem volt híres, kezdő színésznő volt [...]”¹⁰

3 Majoros Valéria interjúja Berény Verával, 1984. augusztus 9. London (gépielt kézirattal). Ezúton is köszönöm Majoros Valéria Vaniliának, hogy a dokumentumot a rendelkezésemre bocsátotta.

4 U.o.

5 Sigmund Freud Ferenczi Sándor levelezés II/2. kötet. 1917-1919. [Szerk. Brabant, Eva; Falzeder, Ernst; Giampieri-Deutsch, Patrizia] Thalassa Alapítvány – Pólya Kiadó, Budapest, 2003. 251.

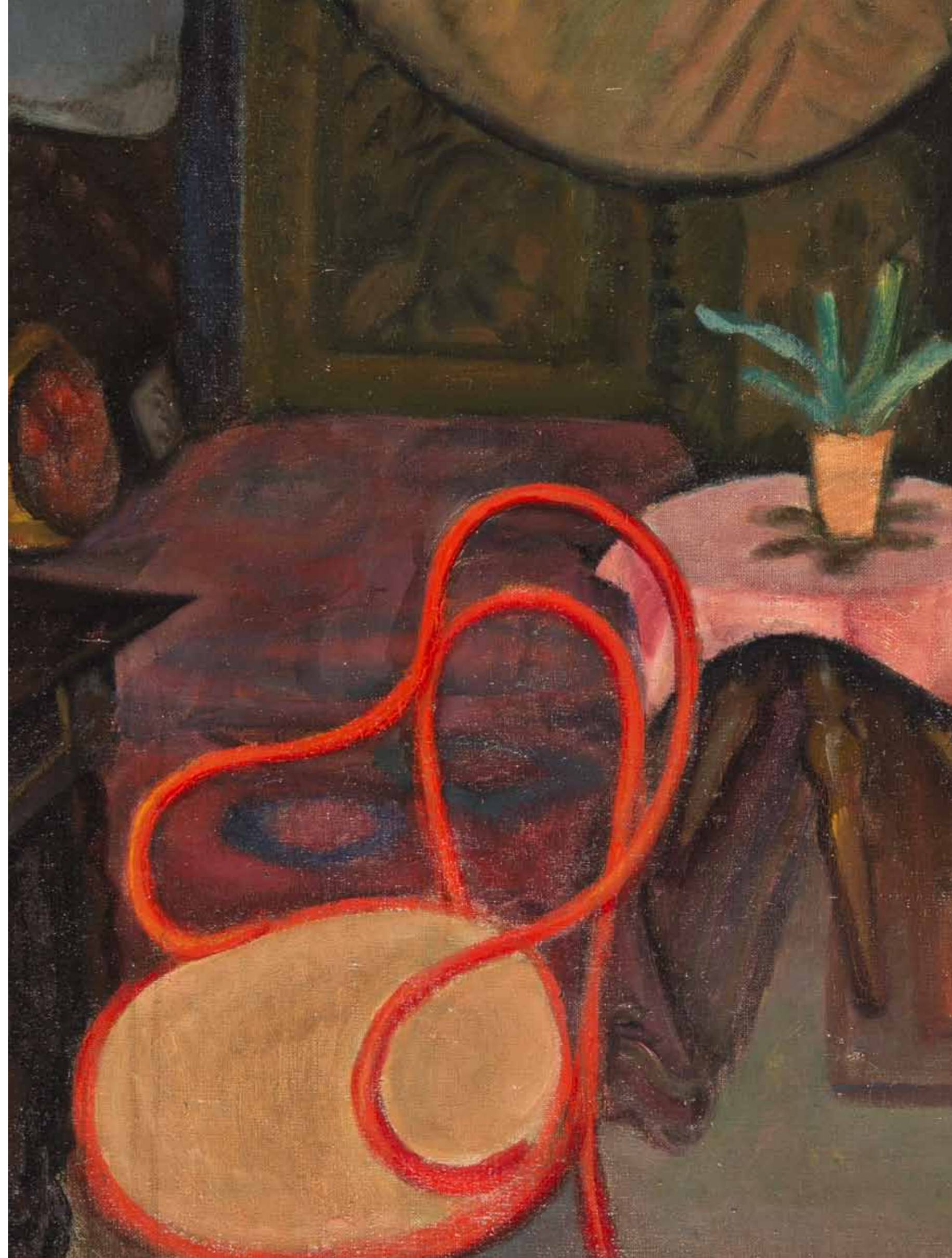
6 A témával kapcsolatban ld.: Hárs György Péter: Az F1-G-F2 háromszög. Thalassa, 2004/2. 45-84.

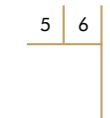
7 Szabolcsi Miklós: Kész a leltár. József Attila élete és pályája 1930-1937. Bp. 1998, 253

8 Lengyel András: József Attila, Rátz Kálmán és „A nemzeti szocializmus”. Forrás: www.forrasfolyoirat.hu/0212/lengyel.html

9 Bernáth Aurél: Berény Róbert. Látóhatár, 1966. május-június, 496.

10 Majoros Valéria interjúja Berény Verával (i.h.)

Berény Berlinben keveset festett, megélhetésének költségeit elsősorban filmdíszletek kivitelezésével és a *Berliner Tageblatt* "Ulk" című élclap-mellékletének készített karikatúrákkal fedezte, ugyanakkor zenekarban játszott és komponált is. Az emigráció alatt ismerte meg a tehetséges gordonkaművésznőt, Breuer Etát, akivel 1926-os hazaköltözését követően házasságot kötött. Festményünk a Berlinben festett enteriőrök stílusával némileg rokon, így valószínűsíthető, hogy az emigráció utáni hazatelepülés elején született. Erre utal az újra ismertségre törekvő, teljes nevet kiíró szignatúra is, amelyre hamarosan semmi szüksége sem volt, hiszen a húszas évek második felében Berény zseniális kereskedelmi plakátjai meghatározták a pesti utcák látképét.

Eta ekkortól kezdve szinte állandó főszereplőjévé vált a villa szobáit megörökítő enteriőröknek. A nő jelenlétének hiánya feltehetően ebben az esetben is, – a mű közeli analógiájának tekinthető, Nemzeti Galériában őrzött *Enteriőr* című festményhez (1930 körül) hasonlóan – jelentéssel bír. A vörös háziköntösében gyakran megfestett gordonkás nő vonzó, karcsú alakját a kép főszereplőjévé előrelépő, kecsesen hajlított, tűzpiros thonet-szék „helyettesíti”. A falra akasztott gitár szintén Eta „attribútuma”, hiszen az egyik legfinomabb kompozíciójú Eta-kép, a ma sajnos lappangó *Nő gitárral* című festményen az ő ölében pihen a húros hangszer. A szoba egyéb tartozékai is beszédesek. A kék-kör mintás, vörös ágytakaró legalább fél-tucat Berény-művön bukkan fel. A takarón fekvő Etát és első született lányát, Verát is többször megfestette Berény. A háromlábú asztalka szintén ismerős darab, a *Nő zöld szobában* című festményen már-már elszaladni készül Eta lábai mellől, ezúttal pedig egy zöld, cserepes növénynek nyújt nyugalmas támaszt, amely ismét más képeken tűnik fel, például az 1928-as *Árnyék és Olympián*. A háttér sötétjében derengő struccos, pálmafás paraván fedezhető fel a már említett, ám egyébként nem ugyanezt a szobát megörökítő Nemzeti Galériabéli *Enteriőr* is. Az ágyra dobott, hímzett párnák szintén több Berény-festmény rekvizitumai. Rejtély, hogy vajon Lesznai Anna virágmintás párnái, vagy talán a Berény saját tervei alapján készült és első felesége által kivitelezett, Berlinton a Nyolcak 1912-es, budapesti tárlatán át, Brazíliáig és San Franciscóig nagy sikerrel kiállított hímzett párnákról van-e szó. Fejtörést okoz az is, hogy a Berényre oly jellemző, felülnézettel és furcsa, fordított perspektívával operáló egyedi térképzést miként szolgálja a kompozícióba felülről, hangsúlyosan belógó, nehezen azonosítható félköríves motívum. Valószínűleg a szoba megvilágítását szolgáló kristálycsillár hatalmas burája lehet, amelyen visszatükröződik a padló parkettamintája, de a megfejtés ezúttal is bizonytalan. Berény festményei többek között emiatt, e finom, mesterkéeltséget nélkülöző enigmatikus vonásuk miatt is különlegesek, hiszen még a látszólag egyszerű témák, a hétköznapiak tűnő motívumok háttérben is egy-egy apró titok rejtőzik. Képei néha egészen halkan, máskor erőszakosabban provokálnak kérdéseket, melyekre nem minden esetben találunk kielégítő választ.

Barki Gergely